

ISSN: 2181-9416

YURIST AXBOROTNOMASI

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

HUQUQIY, IJTIMOIIY, ILMIY-AMALIY JURNAL

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИНГ ТЕЗКОР БЎЛИМЛАРИ ТОМОНИДАН ГИЁХВАНДЛИККА ҚАРШИ КУРАШДА ЖАМОАТЧИЛИК БИЛАН ҲАМКОРЛИК ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

БОЙМИРЗАЕВ Жасурбек Бахтиёрович

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси мустақил изланувчиси

E-mail: boymirzayevjasur11@gmail.com

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): БОЙМИРЗАЕВ Ж. Б. Ички ишлар органларининг тезкор бўлимлари томонидан гиёхвандликка қарши курашда жамоатчилик билан ҳамкорлик фаолиятини такомиллаштириш // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 3 (2025) Б. 87–97.

3 (2025) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2025-2-15>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органларининг тезкор бўлимлари томонидан гиёхвандликка қарши кураш доирасида амалга оширилаётган чора-тадбирлар, уларнинг бошқа соҳавий хизматлар (соғлиқни сақлаш, божхона, таълим ва бошқалар) ҳамда жамоатчилик билан ҳамкорликдаги фаолияти таҳлил қилинади. Мавжуд қонунчилик ҳужжатлари, амалий тажрибалар, расмий статистик маълумотлар ва илмий-тадқиқотлар асосида тизимдаги муаммолар очиб берилади. Шунингдек, гиёхвандликка қарши Миллий стратегия доирасида тузилган Давлат комиссияси ва Наркотикларни назорат қилиш миллий маркази фаолиятининг самарали ташкил етилиши, жамоатчилик иштирокини кучайтиришнинг ҳуқуқий ва ташкилий механизмлари кўриб чиқилади. Мақола якунида тизимдаги долзарб муаммолар ҳамда уларни ҳал этиш бўйича таклиф ва амалий тавсиялар илгари сурилади.

Калит сўзлар: гиёхвандликка қарши кураш, ички ишлар органлари, тезкор бўлимлар, миллий стратегия, идораларо ҳамкорлик.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО ВЗАИМОДЕЙСТВИЮ С ОБЩЕСТВЕННОСТЬЮ В БОРЬБЕ С НАРКОМАНИЕЙ, ОСУЩЕСТВЛЯЕМОЙ ОПЕРАТИВНЫМИ ПОДРАЗДЕЛЕНИЯМИ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

БОЙМИРЗАЕВ Жасурбек Бахтиёрович

Независимый соискатель Академии МВД Республики Узбекистан

E-mail: boymirzayevjasur11@gmail.com

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются меры, осуществляемые оперативными подразделениями органов внутренних дел Республики Узбекистан в рамках борьбы с наркотиками, а также их взаимодействие с другими отраслевыми службами (здравоохранение, таможня, образование и др.) и общественностью. На основе действующих нормативных документов, практического опыта, официальных статистических данных и научных исследований выявляются проблемы, существующие в системе. Рассматриваются эффективная

организация деятельности Государственной комиссии и Национального центра контроля над наркотиками (созданных в рамках Национальной стратегии по борьбе с наркоманией) и правовые и организационные механизмы усиления участия общественности. В заключение статьи обозначены актуальные проблемы системы и представлены предложения и практические рекомендации по их решению.

Ключевые слова: борьба с наркотиками, органы внутренних дел, оперативные подразделения, национальная стратегия, межведомственное сотрудничество.

IMPROVING PUBLIC COOPERATION ACTIVITIES IN THE FIGHT AGAINST DRUG ADDICTION BY THE RAPID RESPONSE UNITS OF THE INTERNAL AFFAIRS BODIES

JASURBEK Boymirzayev

Independent Researcher, Academy of the Ministry of
Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan
E-mail: boymirzayevjasur11@gmail.com

ANNOTATION

This article analyzes the measures undertaken by the rapid response units of the Republic of Uzbekistan's internal affairs agencies within the framework of the fight against drug addiction, as well as their cooperation with other sectoral services (healthcare, customs, education, etc.) and with the public. Based on existing legislative documents, practical experience, official statistical data, and scientific research, the problems within the system are identified. Also examined are the effective organization of the activities of the State Commission and the National Drug Control Center (established within the framework of the National Strategy against drug addiction) and the legal and organizational mechanisms for strengthening public participation. The article concludes by presenting the current pressing problems in the system along with suggestions and practical recommendations for their resolution.

Keywords: fight against drug addiction, internal affairs agencies, rapid response units, national strategy, interagency cooperation.

Хар бир давлат органи бошқа тузилмалар билан ҳамкорлик қилмай туриб, фақат ички имкониятлари доирасида фаолиятнинг самарадорлигини таъминлай олмайди [11, Б.11].

Гиёҳвандлик воситалари ва уларнинг ноқонуний савдоси бугунги кунда нафақат алоҳида шахс ёки оилаларга, балки бутун жамият ва давлат хавфсизлигига жиддий таҳдид солаётган глобал муаммолардан биридир. Халқаро маълумотларга кўра, дунё бўйлаб наркотик моддаларга қарам инсонлар сони йил сайин ортиб бормоқда, наркобизнес эса трансмиллий жиноятчиликнинг энг хавфли кўринишларидан саналади [7; 8]. Шу боис республикамізда гиёҳвандликка қарши кураш давлат сиёсати даражасига кўтарилган бўлиб, бу жараёнда энг асосий юк ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, хусусан, ички ишлар органларининг тезкор бўлинмаларига тушади.

Ички ишлар органларининг тезкор-қидирув бўлимлари гиёҳвандликка оид жиноятларни аниқлаш, олдини олиш ва фош этишда етакчи рол ўйнайди. Улар наркотик моддаларни ишлаб чиқариш ва тарқатиш билан шуғулланувчи жиноий гуруҳларни қўлга олиш, контрабанда каналларини ёпиш, ноқонуний муомаладаги моддаларни мусодара қилиш каби вазифаларни амалга оширади. Шу сабабли ички ишлар органлари фақат ўз кучи билан чекланиб қолмай, бошқа соҳага оид хизматлар – соғлиқни сақлаш, таълим, божхона, давлат хавфсизлик хизмати, прокуратура каби идоралар ҳамда жамоатчилик билан яқин ҳамкорликда ишлашга интиломоқда.

Мазкур мақолада гиёҳвандликка қарши курашда ички ишлар органлари тезкор бўлинмаларининг фаолияти ва уларнинг турли тузилмалар билан ҳамкорлигини такомиллаштириш масалалари ёритилади. Таҳлиллар Ўзбекистон Республикаси қонунчилик ҳужжатлари (қонунлар, Президент фармон ва қарорлари, Ҳукумат қарорлари) ҳамда амалий тажрибалар ва статистик маълумотларга таянган ҳолда олиб борилди. Шунингдек, ички ишлар ходимларининг фикрлари, илмий тадқиқотлар натижалари ва халқаро тажриба нуқтаи назаридан муаммо таҳлил қилиниб, мавжуд муаммолар ва уларни ҳал этиш бўйича таклифлар билдирилади. Мақола мавзуга оид бўлимларга ажратилган бўлиб, ҳар бир бўлимда масаланинг муайян жиҳатлари илмий-услубий ёндашувда кўриб чиқилади.

Назарий асослар

Тезкор-қидирув бўлимлари соҳавий хизматлар ҳамда жамоатчилик билан ўзаро ҳамкорлигининг ҳуқуқий тартибга солиш нуқтаи назаридан кўриб чиқишда иккита муҳим омилга эътибор қаратиш лозим:

- Биринчидан, ўзаро ҳамкорликнинг ҳуқуқий базаси ҳозир сезиларли даражада кенгайтирилди. Бунга “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида” ва “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги Қонунлар тезкор бўлимлари томонидан тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширишга мажбур қилади.

- Иккинчидан, қайд этилган қонунлар, жиноятларни очиш ва олдини олиш муаммоларини ҳал қилишда ваколатларини аниқ чегаралайди.

Халқаро юридик адабиётларда жиноятчиликка қарши курашда субъектлар ўртасидаги ўзаро муносабатларнинг турли шакллари белгиланган. Шундай қилиб, ҳуқуқий тартибга солишга қараб, ўзаро таъсирнинг просессуал ва просессуал бўлмаган шакллари фарқланади [12, Б.495].

Юқоридаги таърифлардан келиб чиқиб, ҳуқуқий тартибга солиш, амалга ошириш усуллари ва ўзаро таъсир даражаларига қараб, ўзаро таъсирнинг қуйидаги шакллари ажратиш мумкин:

Қоидаларга мувофиқ:

- просессуал;
- просессуал бўлмаган.

Ҳамкорлик йўли билан:

- биргаликда ёки келишилган иш;
- ахборот алмашинуви.

Ўзаро таъсир даражалари бўйича:

- ташкилий ва бошқарув;
- ташкилий ва тактик.

В.М. Шванковнинг фикрига кўра, ўзаро таъсирнинг қуйидаги белгилари энг муҳими сифатида ажралиб туради:

- ҳамкорлик;
- ўзаро ёрдам;
- куч ва воситаларнинг ҳамкорлиги;
- тизимнинг “резолүсия қобилятини” ошириш;
- унинг назорат параметрларини кучайтириш [13, б. 10].

“Ўзаро таъсир” тушунчасини аниқлашнинг ушбу иккала ёндашуви ҳам илмий жиҳатдан асосланади. Аммо, бизга кўриниб турибдики, биринчи ҳолда, мақсадлар, жой ва вақт нуқтаи назаридан биргаликда ёки келишилган ҳаракатларни кўрсатадиган ҳолда, асосий эътибор ўзаро таъсирнинг ташқи кўринишига қаратилади, яъни бу шаклни тавсифлашга устунлик

беради. Иккинчи ҳолда, аксинча, бу ҳодисанинг моҳиятига эътибор қаратилади, ўзаро таъсир ёрдамга асосланган ҳамкорлик эканлигини таъкидлайди.

Профессор И. Исмаилов ўз тадқиқотларида жиноятчиллика қарши кураш тизимдаги ҳамкорликни шартли равишда тўрт йўналишга ажратган;

- Ички идоравий ҳамкорлик
- Идоралараро ҳамкорлик
- Жамоатчилик билан ҳамкорлик
- Халқаро ҳамкорлик [14, Б.30].

Ўзаро ҳамкорлик норматив-ҳуқуқий ҳужжат талаби ёки томонлардан бирининг ташаббуси билан бошланади.

Асосий босқич – бу ҳақиқий мувофиқлаштирилган ёки биргаликдаги фаолият босқичи.

Якуний босқич – бажарилган ишлар самарадорлигини баҳолаш ва натижаларни умумлаштириш босқичидир.

Юқори изчилликка эришиш тезкор қидирув бўлимларининг соҳавий хизматлар ҳамда жамоатчилик билан ҳамкорлик қилишдаги фаолияти самарадорлигини оширишга хизмат қилади. Бироқ, ҳатто бир турдаги жиноятни содир этиш усулларининг ниҳоятда хилма-хиллиги туфайли функционал-рол, кутишларнинг изчиллигига фақат ташкилий-бошқарув даражасида эришиш мумкин ва тезкор-тактик даражага олдиндан эришиб бўлмайди. Шу сабабли, ўзаро ҳамкорлик қилувчи субъектлар номаълум шароитларда мувофиқлаштирилган тарзда ҳаракат қилиш учун психологик таёргарликка эга бўлиши керак.

Гиёҳвандликка қарши курашнинг ҳуқуқий асоси. Ўзбекистон Республикасида гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар муомаласини тартибга солувчи асосий ҳужжат – 1999 йил 19 августда қабул қилинган “Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар тўғрисида” ги Қонундир. Ушбу Қонун наркотик ва психотроп моддаларнинг қонуний муомалада бўлишига доир муносабатларни тартибга солади ҳамда уларнинг қонунга хилоф равишда муомалада бўлишига монелик қилиш, фуқаролар соғлигини сақлаш ва давлат хавфсизлигини таъминлашни ўз олдига мақсад қилиб қўяди [1]. Мазкур ҳужжат гиёҳванд моддаларни етиштириш, тайёрлаш, сақлаш, сотиш, улардан тиббий мақсадларда фойдаланиш ва бошқалар бўйича рухсат этилган ва тақиқланган ҳолатларни белгилаб берди. Шунингдек, Ўзбекистон жиноят қонунчилигида гиёҳвандликка оид жиноятлар учун жавобгарлик белгиланган бўлиб, Жиноят кодексининг 246 (контрабанда), 270 (тақиқланган ўсимликларни экиш), 273 (гиёҳванд моддаларнинг ноқонуний муомаласи – сақлаш, сотиш ва ҳ.к.), 276 (гиёҳванд моддаларни сақлаш ёки олиб юриш) ва қатор бошқа моддалари орқали наркожиноятлар учун жазо чоралари кўрсатилган. Сўнгги йилларда ушбу нормалар такомиллаштирилиб, гиёҳванд моддаларни Интернет орқали тарқатиш ёки тарғиб қилиш каби кўринишларига ҳам алоҳида жавобгарлик белгиланди – хусусан, 2023 йилда шу мазмундаги қонунчиликка ўзгартиш ва қўшимчалар киритилиб, жиноий жавобгарлик кучайтирилди [10]. Бу ўзгаришлар замонавий ахборот маконидаги хатарларни иноватга олган ҳолда, ҳуқуқий базани мустаҳкамлашга хизмат қилди.

Давлат сиёсати ва идоралараро ҳамкорлик механизмлари. Сўнгги йилларда Ўзбекистон ҳукумати гиёҳвандликка қарши кураш борасидаги давлат сиёсатини янги босқичга кўтармоқда. 2020 йил октябр ойида “Наркологик касалликлар профилактикаси ва уларни даволаш тўғрисида” ги махсус Қонун қабул қилиниб, гиёҳвандликнинг олдини олиш ва наркоманларни даволаш ишларини тартибга солиш ҳуқуқий жиҳатдан мустаҳкамланди. Ушбу қонунда психоактив моддаларни суиистеъмол қилишга олиб келувчи омилларни аниқлаш ва бартараф этиш, аҳоли ўртасида ижтимоий-маърифий тарғиботни кучайтириш, қарамликка

учраган шахсларни даволаш ва реабилитация қилиш чора-тадбирлари комплексини шакллантириш белгиланди [5]. Муҳими, янги қонун гиёҳвандликка қарши курашда маҳаллалар ва жамоатчилик иштирокига ҳам эътибор қаратди. Жумладан, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига (маҳаллаларга) гиёҳвандликка чалинган ёки ғайриижтимоий хулқ-атворга мойил шахсларни профилактик ҳисобга олишда ички ишлар органлари профилактика инспекторларига кўмаклашиш вазифаси юкланди. Бу норма гиёҳвандликнинг барвақт олдини олишда жамоатчилик назорати ва ҳамкорлигининг муҳимлигини кўрсатади.

Яна бир муҳим кадам сифатида, 2024 йил 6 май куни Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасида гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддаларнинг ноқонуний айланмасига чек қўйиш орқали уларнинг аҳоли саломатлиги ва мамлакатимиз генофондига салбий таъсирини бартараф этиш стратегик чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ–73-сон Фармони имзоланди [2]. Ушбу Фармон билан 2024-2028-йилларга мўлжалланган гиёҳвандлик ва наркожиноятларга қарши курашиш бўйича Миллий стратегия тасдиқланди [3]. Миллий стратегия доирасида мазкур соҳадаги давлат сиёсатининг узоқ муддатли устувор йўналишлари белгиланган бўлиб, унга кўра ҳуқуқни муҳофаза қилиш чораларини кучайтириш билан бир қаторда, аҳолининг гиёҳвандликка “иммунитет” ини шакллантириш, ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзини тарғиб этиш, гиёҳвандликка чалинган беморларни замонавий усулларда даволаш тизимини йўлга қўйиш каби комплекс вазифалар қўйилган. Шу Фармон билан гиёҳвандлик воситалари устидан назорат бўйича Республика Давлат комиссияси ташкил қилинди ва унинг таркиби тасдиқланди [4]. Давлат комиссияси таркибига тегишли вазирлик ва идоралар – Ички ишлар вазирлиги, Давлат хавфсизлик хизмати, Бош прокуратура, Божхона қўмитаси, Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Халқ таълими ва Олий таълим вазирликлари, Суд ҳокимияти вакиллари ва бошқа мутасадди ташкилотлар раҳбарлари киради, яъни комиссия муаммога қарши курашда барча соҳалар саъй-ҳаракатларини бирлаштирувчи идоралараро платформа вазифасини ўтайди. Фармонга мувофиқ мазкур Давлат комиссиясига Миллий стратегиянинг тўлиқ ва сифатли бажарилишини таъминлаш, ҳар йили уни амалга ошириш бўйича миллий дастурларни тасдиқлаб, ижроси устидан назоратни олиб бориш, мутасадди давлат органлари ва ҳудудий комиссиялар фаолиятини мувофиқлаштириш вазифалари юклатилди. Комиссия, хусусан, республикада гиёҳвандлик воситаларининг ноқонуний айланмасига қарши кураш ишларини идоралараро мувофиқлаштиради, аҳоли ўртасида гиёҳвандлик ва заҳарвандликнинг барвақт профилактикаси бўйича самарали чора-тадбирларни белгилайди [4].

Миллий стратегия ва Давлат комиссияси фаолияти доирасида 2024-йил давомида муҳим ташкилий ўзгаришлар ҳам амалга оширилди. Аввалдан мавжуд бўлган Наркотик моддаларни назорат қилиш миллий ахборот-таҳлил маркази негизида Президент Администрацияси ҳузурида Наркотикларни назорат қилиш миллий маркази ташкил этилди. Ушбу марказга мамлакат бўйлаб гиёҳвандлик билан боғлиқ вазиятни доимий таҳлил қилиб бориш, асосий хавф-омиллар ва тенденцияларни аниқлаб, прогностик маълумотлар тайёрлаш вазифаси юклатилган. Марказ шунингдек Давлат комиссияси томонидан тасдиқланадиган йиллик миллий дастурлар ижросини мониторинг қилиши, белгиланган чора-тадбирларнинг ўз вақтида ва сифатли бажарилиши юзасидан тегишли идораларга таклифлар киритиб бориши белгиланган [3]. Бу каби институционал чора-тадбирлар ҳукумат даражасида гиёҳвандликка қарши кураш ишларини янги босқичга кўтаришга қаратилган бўлиб, унда барча манфаатдор томонларнинг ҳамжиҳатликда ҳаракат қилиши учун механизмлар яратилмоқда.

Ички ишлар органларининг тезкор бўлинмалари вазифалари. Ички ишлар органлари тизимида гиёҳвандликка қарши курашиш бевосита тезкор-қидирув хизматлари зиммасига

юклатилган. Ички ишлар вазирлиги марказий аппарати ҳамда вилоятлар ва шаҳарлар ички ишлар бошқармалари таркибида наркотик моддалар контрабандасига ва уларнинг ноқонуний савдосига қарши курашиш бўлинмалари фаолият юритади. Ушбу бўлинмалар оператив йўл билан ахборот тўплайди, тезкор тадбирлар ўтказди, жиноят содир этишда гумон қилинган шахсларни қўлга олади, далилий ашё сифатида гиёҳванд моддаларни мусодара қилади ва жиноят ишларини тергов қилишда муҳим рол ўйнайди. Ички ишлар органларининг тезкор бўлимлари кўпинча Давлат хавфсизлик хизмати, Божхона органлари каби бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар билан ҳамкорликда махсус операциялар ўтказиб, йирик наркотрафик каналларини фош этмоқда. Масалан, 2023 йил давомида ўтказилган тезкор-қидирув тадбирлари натижасида республика бўйича ноқонуний наркотик моддалар айланмаси билан боғлиқ 8681 та жиноят аниқланган (бу кўрсаткич 2021-йилда 7142 тани ташкил этган эди). 2023 йилнинг ўзида суд идоралари томонидан гиёҳвандликка оид 5519 та жиноят иши кўриб чиқилиб, 6264 нафар шахс жиноий жавобгарликка тортилган. Бу кўрсаткичлар ўтган йилларга нисбатан сезиларли ўсишни кўрсатади ва ички ишлар органлари томонидан олиб борилаётган кураш тадбирлари кўлами кенгаяётганини англатади. Шу давр мобайнида жами 10 тоннадан ортиқ (аниқроғи 10370,8 кг) гиёҳвандлик воситалари ноқонуний муомаладан олиб қўйилиб, мусодара қилинган [9]. Ушбу рақамлар мамлакатимиз ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлари томонидан амалга оширилган ишларнинг самарадорлигини кўрсатса-да, нарковазият жиддийлигича қолаётганини ҳам англатади.

Амалий таҳлил

Тезкор бўлинмаларнинг фаолияти ва натижалари. Ички ишлар органларининг тезкор бўлинмалари амалиётда гиёҳвандликка қарши курашнинг “олдинги сафлари” да хизмат қилмоқда. Улар томонидан ҳар куни махфий разведка ишлари, рейдлар, тезкор экспериментлар ва бошқа усуллар орқали қўплаб жиноятлар фош этилмоқда. Мисол учун, яқинда Тошкент шаҳрида ўтказилган махсус тадбирлар якунлари бўйича эълон қилинган маълумотга қараганда, 2024 йилнинг дастлабки 8 ойи давомида пойтахт ҳудудида гиёҳванд моддалар билан боғлиқ 1992 та жиноят иши қўзғатилган. Натижада 195 кг дан ортиқ (195 кг 765 г) турли наркотик ва психотроп моддалар, кучли таъсир қилувчи дори воситалари ноқонуний айланмадан олиб қўйилган [6]. Бу каби кўрсаткичлар биргина йирик шаҳарда ҳам муаммо кўлами қанчалик катта эканини тасдиқлайди. Хусусан, аниқланган жиноятлар таркибида гиёҳванд моддаларни сақлаш ва сотиш билан боғлиқ ҳолатлар энг кўп улушни ташкил этади. Статистика таҳлиliga кўра, 2022-йилда фош этилган наркожиноятларнинг 36,4 фоизи гиёҳванд моддаларни сақлаш (ёки ғамлаш) билан боғлиқ бўлган бўлса, 28,9 фоизи уларни сотиш ёки ўтказиш ҳолатларидир. Қолган қисмини эса тақиқланган ўсимликларни етиштириш (19,7%), контрабанда йўллари билан олиб кириш (4,5%), кучли таъсирли моддаларни ноқонуний муомаласи (10%) каби ҳуқуқбузарликлар ташкил этган (2021 йилга нисбатан 2022-йилда кучли таъсир этувчи синтетик моддалар билан боғлиқ жиноятлар улуши сезиларли ошган – 4%дан 10%га. Бу рақамлар тезкор бўлинмалар эътиборини эндиликда анъанавий “ўсимлик” гиёҳвандлик воситаларидан ташқари, кимёвий ва фармацевтик препаратлар савдосига қарши ҳам қаратиш зарурлигини кўрсатади.

Бундан ташқари, амалий кузатувлар шуни кўрсатмоқдаки, гиёҳвандлик билан боғлиқ жиноятлар содир этаётганлар орасида ёшларнинг улуши охирги йилларда ортиб бормоқда. Расмий статистикага мувофиқ, 2023-йилда Ўзбекистон бўйича гиёҳвандлик воситаларининг ноқонуний муомаласи учун жавобгарликка тортилган шахсларнинг 28,1 фоизини ёшлар (катта эҳтимол билан 30 ёшгача бўлганлар) ташкил этган. Хусусан, Тошкент шаҳрида қайд этилган наркожиноятлар таркибида ёшлар улуши 55,5 фоизга етган бўлиб, бу ҳар иккита

ҳолатдан бирида ёшлар аралашаётгани деганидир [7]. Мазкур ташвишли тенденция гиёҳвандлик балоси тобора ёш авлодни ҳам қамраб олаётганини англатади ва профилактика ишларини кучайтириш заруратини кўрсатади. Шу боис, ички ишлар органлари таълим муассасалари билан ҳамкорликда мунтазам равишда профилактик тадбирлар ўтказиб, ёшлар ўртасида “Ёшлар – гиёҳвандликка қарши” каби шиорлар остида тарғибот ишларини олиб бормоқда. Мактаблар, коллеж-лицейлар ва олий ўқув юртларида ички ишлар ходимлари ва соғлиқни сақлаш мутахассислари иштирокида махсус дарслар, давра суҳбатлари, ҳужжатли филмлар намоиши каби тадбирлар ташкиллаштириляётир. Ёшларни спорт ва маданиятга жалб қилиш, уларнинг бўш вақтини мазмунли ташкил этиш орқали ҳам зарарли иллатларга берилмаслик тарбиявий чоралари кўрилмоқда. Масалан, ҳар йили анъанавий тарзда 26 июн – “Халқаро гиёҳвандликка қарши кураш куни” муносабати билан июн ойи давомида республика бўйлаб “Гиёҳвандликка қарши кураш ойлиги” ўтказилиши йўлга қўйилган. 2024 йилда Тошкент шаҳрида 20 сентябрдан 20 октябргача бундай ойлик эълон қилиниб, у доирасида бир қатор кэнг кўламли тадбирлар амалга оширилган. Хусусан, пойтахт ИИББ (Ички ишлар бош бошқармаси) да ўтказилган йиғилишда ушбу ойлик режалари муҳокама қилиниб, унда Ички ишлар, Давлат хавфсизлик хизмати, Миллий гвардия, прокуратура ва суд органлари раҳбарлари ҳамда бошқа соҳавий хизматлар масъуллари иштирок этган [6]. Бу каби идоралараро учрашувлар профилактика ва назорат чораларини уйғунлаштиришга, кучларни бирлаштириб самарадорликка эришишга хизмат қилади.

Бошқа хизматлар ва идоралар билан ҳамкорлик. Наркотик моддаларга қарши кураш кўп қиррали вазифа бўлиб, самарали натижага эришиш учун давлатнинг турли тузилмалари биргаликда ҳаракат қилиши зарур. Ички ишлар органлари ўз ваколатлари доирасида жиноятга қарши курашга бош қўшса, божхона хизмати ва чегара қўшинлари наркотикларнинг давлат чегаралари орқали ноқонуний олиб ўтилишини тўхтатишда ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Мамлакатимиз чегараларида замонавий сканер ускуналари ўрнатилиб, юк ва транспорт воситалари кучайтирилган тартибда текширилмоқда, чегараолди ҳудудларда қўшма тезкор гуруҳлар хизмат олиб бормоқда. Сўнгги вақтларда Ички ишлар вазирлиги ва Давлат хавфсизлик хизмати ҳамкорлигида йирик трансмиллий контрабанда каналлари фош этилди – масалан, 2023 йилнинг май ойида Давлат хавфсизлик хизмати ходимлари томонидан чегарада қиймати бир миллион АҚШ долларида ошадиган миқдордаги синтетик гиёҳванд модда қўлга олинди, апрел ойида еса Тожикистондан олиб кирилган 26 кг дан зиёд наркотик моддалар мусодара қилинди [6]. Бундай муваффақиятларда турли идоралар ўртасидаги тезкор ахборот алмашинуви ва ўзаро ёрдам муҳим омил бўлмоқда.

Кўриляётган чоралар натижасида айрим ижобий силжишлар кузатилса-да, умуман олганда наркожиноятлар камайгани йўқ [6], муаммо ҳануз долзарблигича қолмоқда. Буни расмий рақамлар ҳам тасдиқлайди – йил сайин аниқланаётган гиёҳвандлик билан боғлиқ жиноятлар сони юқори даражада сақланмоқда, янги-хилдаги синтетик наркотикларнинг пайдо бўлиши ва интернет орқали тарқалиши курашни мураккаблаштирмоқда [5]. Қуйида мавжуд муаммолар ва уларни ҳал этиш бўйича таклифлар батафсил кўриб чиқилади.

Муаммолар ва таклифлар

Юқоридаги таҳлиллар асосида, Ўзбекистонда ички ишлар органларининг тезкор бўлинмалари томонидан гиёҳвандликка қарши кураш олиб борилишида қатор муаммо ва камчиликлар мавжудлиги аниқланади. Уларни шартли равишда қуйидаги йўналишларга ажратиш мумкин:

1. Янги таҳдидлар ва уларга мос кураш усулларининг этишмаслиги. Сўнгги йилларда янги турдаги синтетик гиёҳванд моддалар (спайслар, ЛСД, “концентрат” моддалар ва бошқалар)

пайдо бўлиб, улар инсон омилиси интернет ва ижтимоий тармоқлар орқали тез тарқалмоқда [2]. Анъанавий иш услубларига ўрганган тезкор бўлинмалар учун бундай виртуал муҳитда содир этилаётган жиноятларни фош этиш осон емас. Махфий чатлар, аноним мессенжерлар ва крипто-валютали тўловлар воситасида олиб борилаётган онлайн наркотрафикни аниқлаш учун ётарли техник имкониятлар ва малакали кадрлар керак. Айни пайтда ушбу йўналишда муайян қадамлар қўйилган – Давлат комиссияси қарорларига мувофиқ ички ишлар ва бошқа тузилмалар ахборот-коммуникация технологиялари бўйича махсус бўлинмалар билан ҳамкорликда, интернетда гиёҳванд моддаларни реклама қилиш ёки сотиш ҳолатларини аниқлашга ихтисослашган гуруҳлар тузмокда. Шубилан бирга, “Тор” кабияширинтармоқларни кузатиш, криптографик таҳлил ва рақамли тезкор-қидирув бўйича хориж тажрибасини жорий этиш зарурати бор. Таклиф: ички ишлар органларида кибержиноятчиликка қарши кураш бўлинмалари билан интеграциялашган махсус наркотаҳлил гуруҳларини шакллантириш лозим. Ушбу гуруҳларга замонавий дастурий таъминот ва ускуналар (масалан, интернет трафикни монитор қилиш дастурлари, криптоактивларни кузатиш воситалари) билан жиҳозлаш, ходимларни хорижда ўқитиш ва тажриба алмашинишни йўлга қўйиш керак. Давлат комиссияси қарорида ҳам гиёҳвандлик воситаларининг интернет тармоғидаги янги усулларига барҳам бериш, бу борада тезкор-қидирув, тергов ва эксперт-криминалистик чоралар комплексини ривожлантириш вазифаси қўйилган [4]. Ушбу вазифа ижросини таъминлаш учун амалий чора-тадбирлар (“йўл харитаси”) ишлаб чиқиш ва босқичма-босқич амалга ошириш мақсадга мувофиқ.

2. Статистик кўрсаткичларнинг юқорилиги ва таҳлил. Расмий рақамларга кўра, сўнгги йилларда республикада ҳар йили ўртача 5-8 минг атрофида наркотик моддаларга оид жиноятлар аниқланмоқда [7]. Бу кўрсаткич айрим йилларда камайиш тенденциясини кўрсатса-да (масалан, 2016–2017-йилларда қисқариш кузатилган), кейинги даврда яна ортиш кузатилмоқда (2022–2023-йилларда сезиларли ошган). Бу ҳолат, бир томондан, ҳуқуқни муҳофаза органлари фаолияти фаоллашганини билдирса, иккинчи томондан муаммо кўлами кенглигини кўрсатади. Муаммо шундаки, мавжуд статистика таҳлили чуқур ва тизимли олиб борилмаяпти – жиноятларнинг қайси ҳудудларда, қайси ижтимоий қатлам вакиллари томонидан кўпроқ содир этилаётгани, қайси турдаги моддалар кенг тарқалаётгани ҳақида чуқур тадқиқотлар ётарли эмас. Шу сабаб, профилактика тадбирлари ҳам баъзан ётарли даражада манзилли бўлмаслиги мумкин. Таклиф: Наркотикларни назорат қилиш миллий маркази ҳузурида эксперт ва олимлар, статистика мутахассисларидан иборат таҳлилий гуруҳ тузиш ва уларга мунтазам равишда нарковазиятга оид маълумотларни комплекс ўрганиб бориш вазифасини юклаш лозим. Бу гуруҳ ҳар чорак ва ҳар йили ҳисобот тайёрлаб, қайси ҳудуд ёки аҳоли қатламига эътиборни кучайтириш кераклиги ҳақида тавсиялар бериши мумкин. Мазкур иш аллақачон бошлангани маълум – Миллий марказ ҳар чоракда Миллий стратегия ижросини танқидий ўрганиб, муаммоларни аниқлаш ва ҳал қилиш чораларини кўришни ўз вазифаси сифатида белгиланган [4]. Энди бу ишларга илмий ёндашувни қўшиш, криминологик ва социологик тадқиқотларни кенгайтириш зарур.

3. Кадрлар ва моддий-техник таъминот масалалари. Гиёҳвандликка қарши курашиш тизимининг муваффақияти кўп жиҳатдан ушбу соҳада ишлаётган ходимларнинг малакаси ва ресурслар билан таъминланганлигига боғлиқ. Ҳозирги кунда ички ишлар органларининг наркотиклар билан кураш бўлинмаларида ётарли сонли тажрибали тезкор ходимлар фаолият юритади, бироқ янги хатарлар (юқорида қайд этилганидек, интернет орқали савдо, янги моддалар) бўйича уларга қўшимча билим ва кўникмалар керак. Таҳлиллар шуни кўрсатадики, наркология хизматида ҳам кадрлар етишмовчилиги мавжуд – Соғлиқни сақлаш

вазирлиги маълумотига кўра, 2020 йилда республика бўйича мавжуд нарколог шифокорлар штатларининг атиги 84 фоизи тўлғазилган, баъзи вилоятларда бу кўрсаткич 50%дан ҳам кам эди (масалан, Навоий вилоятида 33%, Сирдарёда 47,8%) [5]. Сўнгги йилларда қўшимча нарколог-мутахассислар тайёрлаш чоралари кўрилиб, юзлаб шифокор ва психологларнинг малакаси оширилди, аммо ҳалигача малакали кадрлар танқислиги муаммоси мавжуд. Ички ишлар тизимида ҳам наркожиноятлар бўйича тергов ва экспертиза олиб боровчи кадрларни кўпроқ жалб этиш, улар учун алоҳида ихтисослашган ўқув курсларини ташкил этиш талаб этилади. Таклиф: кадрлар масаласида комплекс ёндашиб, биринчидан, ички ишлар органлари академиялари ва малака ошириш институтларида “наркожиноятчиликни тергов қилиш” ва “тезкор-қидирув фаолиятида замонавий ахборот технологиялари” каби махсус курсларни жорий этиш лозим. Иккинчидан, соғлиқни сақлаш тизимида наркологлар тайёрлашни кўпайтириш, уларни ҳудудларда ушлаб туриш учун рағбатлантирувчи дастурлар (моддий рағбат, ижтимоий имтиёзлар) ишлаб чиқиш зарур. Учинчидан, моддий-техник базани мустаҳкамлаш доимий эътиборда бўлиши керак: жиноят лабораторияларини замонавий асбоб-ускуналар билан жиҳозлаш, кимёвий экспертиза имкониятларини кенгайтириш, чегара ва божхона постларини янги техник назорат воситалари билан таъминлаш каби чораларга Давлат бюджети ва халқаро грантлар ҳисобидан маблағ ажратиш давом эттирилиши лозим.

4. Жамоатчилик билан алоқаларни кучайтириш. Гиёҳвандликка қарши курашда аҳолининг роли жуда муҳим. Жиноятчиларни қўлга олиш, моддаларни мусодара қилиш – бу кўпроқ оқибатларни бартараф этиш бўлса, жамиятда гиёҳвандликнинг илдиз отишига йўл қўймастик энг асосий мақсаддир. Бу эса ўз навбатида ҳар бир оилада, ҳар бир маҳаллада огоҳлик ва масъулият бўлишини тақозо этади. Амалдаги қонунчиликда маҳалла фуқаролар йиғинлари профилактика инспекторлари билан ҳамнафас бўлиб ишлаши белгиланган бўлса-да [5], ҳаётда бу механизм тўлиқ ишламаётгани сезилади. Таклиф: жамоатчилик билан ишлашни янги босқичга олиб чиқиш зарур. Биринчидан, маҳалла посбонлари ва профилактика комиссиялари фаолиятини жонлантириш, уларга гиёҳвандликни эрта босқичда аниқлаш ва ҳал қилиш ваколатларини кенгайтириш керак. Масалан, агар бирор ёш йигит ёки қизнинг гиёҳванд моддаларга ружу қўйганлиги аниқланса, уни дарҳол жазога тортишга шошилмасдан, маҳалла, профилактика инспектори ва тиббиёт ходимлари иштирокида махсус реабилитация дастурига жалб қилиш амалиётини жорий этса бўлади. Иккинчидан, оммавий ахборот воситалари ва ижтимоий тармоқларда гиёҳвандликнинг салбий оқибатларига доир материалларни кўпайтириш, айниқса реал ҳаётий мисоллар (масалан, соғлиғини йўқотган ёки жиноят содир этиб, қамоққа тушган наркоманларнинг аччиқ қисмати ҳақида кўрсатувлар) орқали кенг жамоатчилик онига таъсир қилиш лозим. Учинчидан, гиёҳвандликдан азият чекаётган шахсларнинг оилаларига психологик ва ижтимоий ёрдам кўрсатиш тизимини йўлга қўйиш, уларни ёлғиз қолдирмаслик муҳим – бу мақсадда нодавлат нотижорат ташкилотлари ва кўнгилли жамоалар билан ҳамкорликда махсус “оила гуруҳлари” ни тузиш мумкин. Бундай гуруҳлар тажрибали психолог, нарколог ва ҳуқуқ тартибот вакилларида иборат бўлиб, оғир аҳволдаги оилаларга бориб маслаҳат беради, зарур ҳолатларда уларнинг фарзандларини ихтисослашган марказларга жойлаштиришга кўмаклашади.

5. Идоралараро интеграциянинг сустиги. Гарчи давлат миқёсида Комиссия ва Марказ ташкил этилиб, идоралараро мувофиқлаштириш йўлга қўйилган бўлса-да, жойларда баъзан турли тузилмалар ўртасида ахборот алмашинуви ва ҳамкорлик етарли даражада эмас. Масалан, ички ишлар органлари томонидан аниқланаётган ҳар бир ҳолат бўйича соғлиқни сақлаш ва таълим муассасалари огоҳлантирилиши, маҳаллий ҳокимликларнинг ижтимоий ҳимоя органлари жалб қилиниши лозим. Амалда эса айрим ҳудудларда бир идора топган

муаммо ҳақида бошқаси беҳабар қолиши ёки кеч хабар топиши мумкин. Бундан ташқари, наркотик моддаларнинг контрабандасига қарши курашда қўшни давлатларнинг ваколатли органлари билан ҳамкорликни мустаҳкамлаш ҳам долзарб – халқаро наркотрафик тармоқларини фақат миллий чоралар билан тўлиқ йўқ қилишнинг имкони йўқ. Таклиф: идоралараро интеграцияни кучайтириш учун бир нечта йўл таклиф этилади. Биринчидан, ички ишлар, божхона, ДХХ ва соғлиқни сақлаш тизимларининг бирлашган электрон маълумотлар базасини яратиш керак. Бу базада, масалан, гиёҳванд моддаларга доир жиноят содир этган шахслар, уларнинг ишлатилган усуллари, мусодара қилинган моддалар таҳлили натижалари, шунингдек наркологик ҳисобда турган шахслар тўғрисидаги маълумотлар жамланади. Бундай база ҳуқуқий кафолатлар ва махфийликка риоя қилган ҳолда ишлаши, фақат ваколатли ходимлар фойдалана олиши лозим. Иккинчидан, ҳудудий даражада (вилоят ва шаҳар) идоралараро ишчи гуруҳлар мунтазам фаолият юрицин; бу гуруҳлар таркибига ИИБ, ДХХ, прокуратура, божхона, соғлиқни сақлаш, таълим ва ҳокимлик вакиллари кириб, ҳар ой учрашиб вазиятни муҳокама қилишади, муаммоли ишлар юзасидан тезкор қарорлар қабул қилишади. Учинчидан, халқаро ҳамкорликни кэнгайтириш мақсадида БМТнинг Наркотиклар ва жиноятчилик бўйича бошқармаси (УНОДС), Шанхай ҳамкорлик ташкилоти ва МДХ доирасидаги мулоқот майдонларидан фаол фойдаланиш, қўшни давлатлар махсус хизматлари билан қўшма операциялар ва маълумот алмашиш амалиётини кучайтириш зарур. Глобал наркотрафикка қарши кураш frontiда Ўзбекистоннинг минтақавий ташаббуслари муҳим аҳамият касб этади.

Юқорида санаб ўтилган муаммолар ва таклифлар гиёҳвандликка қарши кураш жараёнини янада такомиллаштиришга қаратилган. Айниқса, ички ишлар органлари тезкор бўлинмалари фаолиятини қўллаб-қувватлаш, уларга замонавий имкониятлар яратиш, бошқа соҳа идоралари билан биргаликда комплекс ёндашувни кучайтириш бош мақсад бўлиши лозим. Давлат комиссиясининг қарорларига мувофиқ, айнан шундай комплекс ёндашув принципага таянган ҳолда Миллий стратегияни амалга ошириш чора-тадбирлари ишлаб чиқилмоқда. Бу жараёнда ҳам амалдаги қонунчиликни такомиллаштириш, ҳам мавжуд институционал салоҳиятни мустаҳкамлаш кўзда тутилган.

Хулоса

Хулоса қилиб айтганда, гиёҳвандликка қарши кураш бугунги кунда нафақат ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг, балки бутун жамиятнинг устувор вазифасидир. Ички ишлар органларининг тезкор бўлимлари мазкур курашнинг “жанговар бирлиги” сифатида энг асосий оғирликни ўз зиммасига олади – улар томонидан минглаб жиноятлар фош этилмоқда, тонналаб ноқонуний моддалар олиб қўйилмоқда, кўплаб жиноий гуруҳлар зарарсизлантирилди. Шу билан бирга, тезкор бўлинмалар фаолиятини бошқа идоралар ва жамоатчилик билан ҳамкорликда ташкил етиш натижадорликни янада оширади. Таҳлиллар шуни кўрсатадики, соғлиқни сақлаш органлари билан профилактика ва даволаш, таълим муассасалари билан тарбиявий тарғибот, божхона ва чегара хизмати билан контрабандага қарши назорат, маҳаллалар ва фуқаролик жамияти билан ижтимоий назорат ва кўмак йўналишларида ҳамкорликни кучайтириш гиёҳвандлик муаммосини самарали жиловлашга замин яратади.

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, гиёҳвандликка қарши кураш – бу барчамизнинг биргаликдаги курашимиздир. Ички ишлар органларининг мард ва фидоий тезкор ходимлари саъй-ҳаракатлари, бошқа идоралар кўмагига таянган ҳолда ва бутун жамият кўмагига суянган ҳолда, албатта ўз самарасини беради. Бу курашда эришилган ҳар бир ғалаба – сақлаб қолинган минглаб инсон ҳаётлари ва соғлиги, фаровон келажагимизнинг кафолатидир.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. O'zbekiston Respublikasining "Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar to'g'risida"gi Qonuni, 1999-yil 19-avgust №813-I. // URL: <https://lex.uz/ru/docs/-86044>.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 6-maydagi PF-73-son Farmoni – "Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalarning noqonuniy aylanmasiga chek qo'yish orqali ularning aholi salomatligi va mamlakat genofondiga salbiy ta'sirini bartaraf etish strategik chora-tadbirlari to'g'risida". // URL: <https://lex.uz/uz/docs/-6912475>.
3. 2024–2028-yillarga mo'ljallangan Giyohvandlikka qarshi kurashish Milliy strategiyasi (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-73-son Farmoniga 1-Ilova). // URL: <https://www.kun.uz/news/2024/05/07/ozbekistonda-narkotiklarni-nazorat-qilish-milliy-markazi-tashkil-etildi#:~:text=O%E2%80%98zbekistonda%20giyohvandlik%20va%20narkojinoyatlarga%20qarshi,yillarga%20mo%E2%80%98ljallangan%20milliy%20strategiya%20tasdiqlandi>.
4. Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 4-oktabrdagi 631-son qarori – "Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar ustidan nazorat qilish bo'yicha davlat komissiyasi hamda uning hududiy komissiyalari faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida" // URL: https://uza.uz/oz/posts/davlat-komissiyasi-giyohvandlik-vositalariga-qarshi-yangicha-yondashuv_644606#:~:text=%E2%80%93Milliy%20strategiyaning%20to%E2%80%98liq%2C%20o%E2%80%98z,hamda%20hududiy%20komissiyalarning%20faoliyatini%20muvofiqlashtirish.
5. O'zbekiston Respublikasi "Narkologik kasalliklar profilaktikasi va ularni davolash to'g'risida"gi Qonuni, 2020-yil 27-oktabr №O'RQ-644. // URL: <https://lex.uz/en/docs/-5069150>.
6. O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi va Toshkent shahar IIBB axborotlari: "Poytaxtimizda giyohvandlikka qarshi kurashish oyligiga start berildi" (2024-yil sentabr). // URL: <https://gov.uz/iiv/news/view/22319#:~:text=Huquqni%20muhofaza%20qiluvchi%20organ%20xodimlari,rasmiylashtirilib%2C%20noqonuniy%20muomalasiga%20chek%20qo%CA%BByildi>.
7. O'zbekiston Respublikasi Narkotiklarni nazorat qilish milliy markazi statistik ma'lumotlari (2023-yil yakuni bo'yicha) – Xabar.uz manbasi. // URL: <https://xabar.uz/uz/mahalliy/toshkentda-narkotik-moddalar-bilan-bogliq-jinoyatlar#:~:text=vositalarining%20noqonuniy%20muomalasiga%20oid%205,1%C2%A0758%20nafarini%20yoshlar%20tashkil%20qiladi>.
8. Xabar.uz tahliliy maqolasi: "Toshkentda narkotik moddalar bilan bog'liq jinoyatlarning har ikkinchisi yoshlar tomonidan sodir etilmoqda – statistika" (26.06.2024). // URL: <https://xabar.uz/uz/mahalliy/toshkentda-narkotik-moddalar-bilan-bogliq-jinoyatlar#:~:text=2018,tashkil%20etgan>.
9. Xabar.uz xabari: "Xalqarogiyohvandlikka qarshi kurash kuni: O'zbekistondagi vaziyat fakt va raqamlarda" (26.06.2023). // URL: <https://xabar.uz/uz/post/xalqaro-giyohvandlikka-qarshi-kurash-kuni-ozbekistond#:~:text=Giyohvandlik%20vositalarining%20noqonuniy%20muomalasi%20kengayib,ham%20kuzatilayotgan%20narkovaziyat%20keskinligicha%20qolmoqda>.
10. OAV materiallari: Qalampir.uz (2020) – Sog'liqni saqlash vazirligi vakilining ma'ruzasi. Darakchi.uz (2024) – Prezident Farmoni bilan 2024–2028 yillarga mo'ljallangan milliy strategiyaning qabul qilinganligi; Parlament.gov.uz (2023) – Internet orqali narkotik savdosiga doir qonun loyihasi (va boshqalar). // URL: <https://qalampir.uz/uz/news/ayrim-viloyatlar-narkologlar-bilan-50-foizgacha-%D2%B3am-ta-minlanmagan-vazir-urinbosari-25619#:~:text=Vazir%20o%E2%80%98rinbosarining%20aytishicha%2C%20hozirgi%20kunda,viloyatida%2047%2C8%20foizni%20tashkil%20qilgan> // URL: <https://staging.daryo.uz/2024/03/06/ozbekistonda-internet-orqali-giyohvand-moddalar-sotganlik-uchun-jazo-kuchaytiriladi#:~:text=qilinishi%20yoxud%20noqonuniy%20muomalasining>.
11. Бобохонов А.А. Жамоат тартибини сақлаш ва фуқаролар хавфсизлигини таъминлашда ҳуқуқни қилувчи органлари ўзаро ҳамкорликни жамоат тартибини сақлаш ва фуқаролар хавфсизлигини таъминлашнинг долзарб масалалари, Республика Илмий амалий конференцияси Т- 2015, 6-11.
12. Белкина. 2-е изд., перераб. и доп. – М., 2003. – 990 с.
13. Шванков В.М. Теоретические основы координации и взаимодействия в органах внутренних дел. – М., 1978. – 24 с.
14. Исмаилов И. Терроризмга қарши кураш // Қонун ҳимоясида 2004 №7 Б-30.

YURIST AXBOROTNOMASI

3-SON 5-JILD

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 3, ВЫПУСК 5

LAWYER HERALD

VOLUME 5, ISSUE 3

ISSN 2181-9416

DOI JURNAL: 10.26739/2181-9416